

La 4.
Lasten ja Nuorten kirjasto N:o 12.

Uskollinen kuolemassakin.

Historiallinen kuvaus neljännen vuosikadan
alulta.

Kirjoittanut

Richard Weitzbrecht.

Suomennos.

Kaumalla,

Kauman Kirjapaino-Osakeyhtiön kustannuksella.

Hinta 10 p:ää.

Uskollinen kuolemasakin.

Historiallinen kuvaus neljännen vuosisadan
alulta.

Kirjoittanut
Richard Weitbrecht.

Suomennos.

Raumalla, 1899.
Rauman Kirjapaino-Osakelhto.

Raumalla,
Rauman Kirjapaino-Osakuyhtiön kirjapainossa, 1899.

I.

Oli vuosi 303 jälkeen Kristuksen. Gräässä huoneessa Mikomediassa, joka oli keisari Diokletianon hallituskaupunki, ja joka jo kauan oli kilpailut Rooman kanssa komeudessa ja loistossa, istui kaksi neitosta keskustellen.

„Sinä siis et ota juhlaan osaa, Marcella“, virkkoi toinen heistä, noin kahdenkymmenen vuotias tyttö, joka huolettomasti lepäili patjoilla ja finisillä filmillään katsahhti toweriinsa.

„En, Viktoria“, vastasi toinen, joka näytti olevan saman ikäinen, mutta muuten ulkomuodoltaan oli aivan vastakohta edelliselle. Jos Viktorialla oli epäämättömät kreikkalaiset piirteet, niin muistuttivat Marcellan mustat, tuuheat hiukset, mehewät huulet ja tähteläinen muoto itämaalaista jukuperää. Myöskin oli kummankin neitosen puku eri kuosia. Viktorialla oli yllään ylhäisten roomalais-naisten tapaan kallisarvoinen, runsaasti fullalla firjaeltu puku, Marcella sitä vastoin oli yksinkertaisessa, valkoisessa pukimesssa; hänen kau-

laltaan riippui ohuissa kultawitjoissa kultainen ankkuri ja hänen kauniita kasvojaan ympäröi wapaina aaltoilewat hiukset.

„Tiedäthän“, jatkoi Marcella“, että me kristittyinä emme saa tawalla tahi toisella ottaa osaa pakanallisiin juhliin.“

„Silloin tähtyneee Marcellani, niinikään kristittyinä, kieltäytyä koristuksista sekä muusta loistosta“, huomautti Viktoria hymhillen.

„Etkö ole lufenut“, sanoi raamattua tuntewa Marcella, „mitä apostoli sanoo: Teidän koristuksenne älköön olko ulkonaista, kuten hiuspalmikot, kultahetaleet tahi kalliit waatteet, waan olkoon se sydämen salattu ihminen, nöhrän ja waatimatoman hengen olento — se on kalliinta Jumalalle.“

„Minäkin olen kristitty“, wastasi Viktoria, „mutta miksi en pukeutuisi säätyäni arwoiseen pukuun. Saisiwatko pakanalliset naiset osoitella meitä formillaan ja sanoa: Katsokaa natsarealaisen seuraajattaria. Vikaisina kuin orjat, ryhysyisinä kuin juutalaiset ja ahneina kuin Juudas he elää retustawat päivästä päivään! Ei, sitä minä en woisi färsiä.“

„Viktoria“, waroitti toinen, „saat vielä Kristuksen nimen tähden färsiä ehkä waikampaakin.“

Viktoria ei näyttänyt harfittsewan asiaa sen enempää, waan jatkoi: „Yhtä wiatointa on sekini,

jos me huomispäivän juhlatki koristamme asuntomme köynnöksillä.”

„En formeenikaan liikuta pakanallisen juhlan takia.”

„Sinä olet liian ankara! Weljenikin on kristitty, ja kuitenkin —”

„Lucius ei siitä niin suuresti välitä”, lisäsi Marcella.

„No niin, jos sulhosi kuitenkin voi olla kristitty —”

„Niin hänen morsiamensa voi joskus suvaita vähän pakanallisuutta — sitäkö tarkoitat?”

„Sitä voit häneltä itseltään kysyä, tuossa hän tulee.”

Romea mies, muutamia vuosia tyttöjä vanhempi, ja niin Viktorian näköinen, että ensi silmäyksellä näki heidän olevan sisaruspari, tuli ylös pylväskäntävää. Hän kantoi jowianien, Diokletianon henkivartijain, upseerin pukua. Molemmat tytöt nousivat ylös.

„Olkaat tervehdityt!” huudahti Lucius heille. „Mistä niin kiihkeästi väittelette? Varmaankin tavasta, miten parhaiten talo kaunistetaan?”

„Dikein arvattu, weljeni, mutta Marcella väittää —”

„Mitä Marcellani sanoo?” kysyi Lucius sydämellisesti tervehdittäen.

„Että kristityn ei sowi olla mukana pakanallisisa juhlisja.“

„Ei, niin ankara ei saa olla“, sanoi Lucius, „me emme usko näihin jumaliin, mutta olosuhteitten takia emme saa wetäytyä pois sellaisista juhlisista.“

„Mikä onkaan sen jumalan nimi, jonka juhlaa wietetään? Olen jo aikoja sitten unohtanut koko Olympon.“

„Terminaali-juhlaa wietetään Terminus-jumalan kunniaaksi, hänen, joka suojelee ja wartioitsee peltoja, ja jota, syystä että hän on kuljettanut Rooman waltakunnan rajapylwäät kaukaisimpiin maihin, kunnioitetaan lähinnä korkeinta jumalaa.“

„Mutta kaikki tuo on toki ainoan Jumalan työtä!“ wäitti Marcella.

„Totta kyllä, mutta kansa ei käsitä häntä hänen yksilöllisyydessään, sentähden se jakaa hänen ominaisuutensa, ja siten jakaantuu yksi toimitus yhdelle, joinen toiselle jumalalle.“

„Mutta“, wäitti Marcella, „me kristitytkin kuulumme kansaan, uskontomme tunnustajat owat enimmäkseen yksinkertaisia siwistymättömiä ihmisiä, ja kuitenkin he käsittävät ainoan Jumalan, sillä Kristus on meille ilmoittanut hänet.“

„Olloon niin“, keskeytti Lucius. „Wiktoria kaifisja tapauksisja koristaa talomme. Etkö sinäkin, Marcella, tee samoin.“

„Jospa itse sitä haluaisinkin, ei isäni siihen milloinkaan myönthäisi; sinä tiedät, että hän on kiivas kristitty.“

„Sano sitten isällesi“, wirkkoi Lucius vähän närkästyneenä, „että parempi olisi, jos hän olisi vähemmän uskonkiihkoinen. Olen viime aikoina kuullut kaikenlaisia huhuja.“

Tytöt kuuntelivat tarkkaavasti.

„Ainoasiaan viisikymmentä vuotta on kulunut Decion kuolemasta. Isäsi ei suinkaan ole unhottanut wainoa, josta hän itse töin tuskin pelastui.“

„Ja nyt?“ kysyi Viktoria tuskaisena.

„Sanotaan, että Diokletianus aikoo waatia yleistä uhrausta koko waltakunnassa.“

„Jumala meitä warjelskoon wainosta!“ huokasi Viktoria. „Lujamielisyhteeni en suurestikaan luota.“

„Woi hywin, Lucius“, sanoi Marcella, „minä lähden kotiin, kokoushetki lähestyy. Jos waino uhkaa, tarwitaan harrasta rukousta. Ettekö tule mukana kokoukseen?“

„Emme tällä kertaa. Woi hywin!“

Marcella meni.

„Suulen“, wirkkoi Lucius Viktorialle, „että Marcella on osoittawa lujuutta kuolemassakin; hänellä on isänsä rautainen luonne.“

II.

Puolipäivän aikaan samana päivänä — 22 p:nä helmikuuta — tapahtui keisarin palatsissa tärkeä neuvottelu. Neuvottelijat olivat Diokletianus, hänen wävyensä Galerius ja tämän äiti Romula.

Keisarissa huomasi jo selviä wanhuuden merkkejä, mutta hänen kirkaat silmänsä ja suora wartalonsa saattoivat otaksumaan häntä nuoremaksi, kuin hän todella oli. Korkea otsansa osoitti, että hän woi ajatella — joskin joskus wähän omituisesti — ja hallita; suutansa ympäröi hwyäntahoiset piirteet. Galerius oli hänelle täydellinen wastakohta. Hänen kaswoissaan huomasi jälkiä tuosta ennenaikaisesta wanhuudesta, jonka irstas elämä niihin painaa. Niiden jyrkät piirteet osoittivat kuitenkin tahdonwoimaa, ja hänen silmistään loisti kowaluus ja ilkeys. Hänen wieresään seisoi äitinsä Romula, jo iäkäs nainen, mutta niin nuorellisesti pyntättyä, että hänen esiintymisensä teki inhottawan waiikutuksen.

„Sinä waltakunnan muinaisen loiston uudistaja“, sanoi Galerius mairitellen, „pidä huolta siitä, ettei sen loisto jälleen himmenisi.“

„Julista käsky, korkea keisari“, lisäsi Romula rufoilewasti.

„Di, ette tunne tuota kristillishyden voimaa“, janoi Diokletianus. „Mitä on Herkuleen mahti siihen verrattuna? Saksi, ei, kymmenen päätä ko-
hoaa siinä, missä yksi kattaistaan.“

„Senpätähden onkin koko saasta juurineen hä-
witettävä“, kuisfasi Galerius.

„Martthyrien werellä kostutetusta maakama-
rasta kasvaa uusi, vielä rehewämpi laiho.“

„Sinulla on valta“, janoi Romula kiihkeästi,
„olisiko Rooman waltakunnan hallitsijalle mikään
mahdotonta?“

„Tunnen hywin waltani rajat“, wastasi Diokle-
tianus ylpeästi, „sotataitoani ja legioonejani ei
kenkään voi wastustaa; mutta yhäti kairuivat kor-
wisiani sanat, jotka eräs kristitty ylpehdessään lau-
sui minulle — se oli wanha Markus, hänet kyllä
tunnette. „Tätä kalliota vastaan“, janoi hän,
murtuvat raiwokkaimmatkin aallot, kuoleman portit
eiwät kytene Kristuksen kirkkoa häwittämään.“

„Muistele Deciota!“ janoi Galerius.

„Hywä, että muistutit hänestä. Mitä hyö-
dyttiwät weriwirrat, joita silloin tulwaili. Tänään
wihannoit kristillishys niin kukkeana, kuin milloin-
kaan ennen.“

Galerius huomasi, ettei hän täten pääsisi tar-
koituksensa perille, ja kuitenkin hän mitä kiihkeäm-
min halusi saada keisarin alkamaan kristittyjä wai-
nota. Saksi wiha uutta uskontoa vastaan yleensä,

osajki myöskin kufistaakseen muutamat etewät kris-
tityt, saattoi hänen ahdistamaan keisaria pyhynöil-
lään. Hän sitä paitsi tiesi, että ei yksinään wai-
noa halunnut, sillä häntä kannatti koko pakanal-
linen howipuolue. Nähdessään, ettei hän puheel-
laan woinut keisaria taiwuttaa, hän koetti toista
keinoa. Tässä oli hänelle wasta puhjennut rajui-
 ilma hywänä apuna.

„Jupiter lähettää sinulle merkin“, huudahti hän
keisarille; „katso, miten hän on wihastunut em-
pimifistäsi.“

Diofletianus, joka oli synkän taifauskoisuuden
kahleissa, silmäsi peljästyneenä ylös, hän ei ollut
tähän asti huomannut, että taiwas oli mennyt
pilween. Itäankuin farkoittaaakseen jotakin hän ko-
hotti kätensä. „Ei“, huudahti hän, „minä en woi,
se oliji turhaa, lewottomuutta ja häiriöitä syntyi
waltakunnassa. Tietäkää, minulla on aikomus
luopua kruunusta, ja minä en tahdo hallituskau-
teni loppua tahria werellä, en kuormittaa nimeäni
kirouksilla enkä wanhuuttani häpeällä.“

Silloin jyrysi ukkonen; ukkosilma, harwinainen
Nifomediasa tähän wuodenaikaan, oli puhkeamai-
sillaan.

„Kuuletko, Jupiter kiukustuu!“ huudahti Ga-
lerius.

Diofletianus epäröi; hän taifauskoisuudessaan
näki ukkosessa merkin jumalaltaan. Hän pudotti

metallipallon hopeamaljaan. Gräs orja astui sijaalle.

„Howin ylhäisimmät kokoontukoot“, käski hän; „noutakaa tänne uhrinselittäjäni, ja Taigis walmistakoon uhrin palatsissa! Tahdon kysyä neuwoa jumalilta. Jättäkää nyt minut yksin!“

Galerius ja Romula poistuivat; molemmat menivät huoneisiinsa. Galerius oli hywin tytyväinen, kun oli saanut keisarin päätöksen uhrista riippuwaksi. Nyt oli tuhansien ihmisten henki, koko waltakunnan onni ja onnettomuus uhrilihan ja muutamien lintujen lennon warassa. „Pidetään huoli siitä“, päätteli Galerius, „että uhri on suotuisa.“

„Gorgus!“ huusi hän.

Gorgus, wapautettu orja, joka ennen oli kuulunut kristittyihin, mutta karkoitettu heidän joukostaan huonon elämänsä takia, astui sisään.

Galerius kuisvaili hänelle ja näytti, hänen poistuttuaan, hywin tytyväiseltä. Ajatuksissaan hän käweli edestakaisin. „Jos pakanuus tulee uudistetuksi“, sanoi hän itselleen, „owat waltakunnan mahtawimmat minulle kiitollisuuden welassa; ja heti kun Diofletianus on luopunut kruunusta, owat he tilaisuudessa osoittamaan kiitollisuuttaan. Pakanuuden onnelliselta uudistajalta ei keisarin kruunua kielletä.“

III.

Juhlallinen hiljaisuus vallitsi palatsissa, jossa tuo turmiota tuottava uhraus oli toimitettava. Diokletianus oli pukeutunut keisarillisiin foristuksiin, kantaen lisäksi, itämaiseen tapaan, valkoista otsanauhaa. Hän vaati myöskin, osaksi taipumuksesta itämaalaisiin tapoihin, osaksi tuosta yksipuolisesta kunnioituksesta, jota hän itseään kohtaan kantoi maailman hallitsijana, että maan ylimykset polvistuivat hänen edessään.

Sisäänastuvien Wirkamiesten etunenässä oli kaksi miestä. Toinen oli Julius, ylipäällikönhoitaja, Lucion ja Viktorian setä ja, ehkä olikin kristitty, keisarin suosikki. Hän oli kookas, silmänsä olivat tuliset ja hiuksensa kiharat. Toinen oli Markus, Marcellan isä; vasta hovinmieheksi nimitettyä oli hän ensi kerran toisten hovimiesten keralla keisarin edessä. Kaikki polvistuivat, paitsi Markus seiso suorana ja katsoi keisariin hymälle painuneilla silmillään.

Diokletianon otsa rypistyi, mutta hän sanoi kuitenkin hyväntahtoisuutta osoittavalla äänellä:

„Mitä niin kärkeä, Markus? Etkö katso ansaitsevan polvistua maallisen kuninkaan edessä, koska sinulla on taiwaallinen.“

„Polvistun ainoastaan kuningasten kuninkaan edessä“, vastasi Markus. Kaikki katsoivat häneen hämmästyneinä.

„Jospa toki Jupiterilla olisi niin uskollisia palvelijoita“, sanoi Diokletianus ivallisesti. „Taigis, nyt toimeen!“

Eläin teurastettiin ja jännityksellä katselivat kaikki, miten se laskettiin arinalle.

„Olloon uhri meille otollinen“, sanoi Galerius kaksimielisesti.

Tapansa mukaan, täytyessään olla läsnä uhraustilaisuudessa, kristityt tekivät ristinmerkin.

Wielä tuli ei sytyttänyt uhripaloja. Silloin lensi joukko kyhkyksiä vasemmalle puolelle. Äkisti syöksyi petolintu niiden joukkoon ja otti yhden kynsiinsä. Beloisiaan ja wapisten hajaantuivat toiset.

Belko ja hämmästyks kumastui uhraawien kasvoissa. Diokletianus wapii eniten.

„Huono merkki!“ sanoi Galerius.

Mutta tuli vielä huonompi, tahi oikeammin parempi hänelle. Viekit eivät tarttuneet raswapa-lasiin, liha höyräsi ja ainoastaan sawua hulmuili alttarilta.

Galerius riemuitsi. Mutta Diokletianus käski että uhrattaisiin vielä kerran, kuitenkin — oliko se sitten tahallaan tehtyä, waiko sattumaa — uudistuivat äskeiset merkit, ja ylipappi Taigis sanoi: „Di, herra, tässä on saapuwilla ihmisiä, joiden merkit owat jumalille wastenmieliset, turhaan sinä odotat heidän ilmestymistään, turhaan sinä heitä kutsut uhrilla ja rukouksilla. Vintujen

lento ilmaisee heidän wihaansa, eikä uhrilihan palo-
käry heitä miellytä. Jupiter karfoitetaan paikasta,
missä ristinmerkki vallitsee. Olen puhunut." Ja
hän poistui ylpeänä. Väneti ja mietteissään sei-
soi keisari hetkisen; sitten hän wiittasi Galeriota
ja meni hänen kanssaan huoneisiinsa.

„Arpa on langennut“, sanoi hän, „ja kuitenkin —“

„Voithan koettaa lempendellä“, keskeytti Ga-
lerius mielistellen.

„Se ei hyödyttäisi mitään.“

„Käytä sitten ankaruutta! Kun kristityt huo-
maavat, että se on täyttä totta, he kyllä käänty-
vät jumalien alttarin puoleen.“

„Eipä niinkään, minä tunnen heidät parem-
min. Vuuletko, että miehet sellaiset kuin Markus,
notkistawat polwensa meidän jumaliemme edessä.“

„Suottako nimesi on Diokles, Zeun ylistämä;
ole se edelleenkin!“

„Minun täytyy; jumalat sitä waativat; mutta
pisaraakaan werta ei saa wuotaa.“

„Ei tarwitsakaan. Kiellämme heitä käyttä-
mästä temppeleistään; kun heillä ei ole paikkaa,
missä jumalanpalvelustaan pitävät, he piankin
tulewat meidän temppeliehimme.“

„Olsoon niin! Tapahutsoon jumalien tahto!
— He kohotetaan jälleen entiseen loistoonsa, hei-

dän temppelinsä kukoistawat uudelleen, ja uhri-
sawu on nousewa kothi taiwasta."

Diofletianus otti pergamentin, kirjoitti sille
muutamia riviä, ja antoi Galeriolle. "Siinä on
waltafirja, mutta waro werenwuodatušta."

Galerius rienji iloijsena pois. Hänen huo-
neesjaan odotti Gorgus häntä.

"Olenko tehnyt tehtäväni hywin?" kysyi tämä.
Galerius nyökkäsi.

"Minä lastin haukkani irti oikeana hetkenä,
ja annoin ylipapille hyviä neuvoja."

"Niin, Taigis on nöyrä kätyrini."

"Tahi sinä hänen —" mietti Gorgus ylen-
katseellisesti.

"Olen tyhnywäinen", sanoi Galerius, ja otti
eräästä maljasta melkoisen joukon kultarahoja,
jotka antoi Gorgus'elle. Melkein yhtä suurella
summalla oli Taigis hänet palkinnut. Gorgus
aikoi poistua, mutta Galerius kutsui hänet takai-
sin ja antoi hänelle lehden, jolle keisari määrän-
sensä oli kirjoittanut.

"Kenelle tämän annamme tehtäväksi, Gor-
gus?"

Gorgus luki ja ilkeä hymyily lewisi hänen
kasvoilleen. "Tunnen erään, joka tahtoo käydä
kristitystä ja pakanasta samalla kertaa, kaartin-
upseeri Lucius."

"Saata käsky hänelle!"

„Hän ehkä kummastuu“, sanoi Gorgus ja iwanauru väärästi hänen kasvojaan.

Lucius istui tänä iltana sijarensa luona ja kertoi hänelle, mitä tiesi uhraustoimituksen tuloksesta.

„Mene Marcellan luokse“, sanoi hän lopuksi, „ja kehoita häntä ja isäänsä olemaan varuillaan ja etenkin etteivät huomispäivän juhlassa ryhtyisi mihinkään ajattelemattomaan tekoon.“

Viktoria meni ystävänsä luokse.

Hänen poisja ollessaan tuli Gorgus ja antoi Luciolle Galerion määränksen. Kaskaalla sydämeillä Lucius luki pergamentin; hänen toimekseen annettiin maahan jaottaa kristittyjen kirkko Nikomediasta. Rauhu valtasi hänet — hän, kristitty, raastaisi omansa ja uskonveljiensä Herran huoneen. Mutta hänen velvollisuutensa sotilaana ei fuitenkaan sallinut epäröimistä, jos ei tahtonut menettää wirkaansa. Siihen hänellä ei ollut rohkeutta ja tuskallisessa mielentilassa hän meni kasarmiin ryhtyäkseen tarpeellisiin toimenpiteisiin.

IV.

Tuon tapauksista rikkaan päivän, 23 päivä helmikuuta, aamu alkoi sarastaa. Yöllä oli julistuksia kiinnitetty seiniin yleisten paikkojen ympärillä; nyt kaikuiwat roomalaisten sotilasten tahdikkaat askeleet autioilla kaduilla. Siellä täällä katsahti aikainen kulkija heidän jälkeensä kummas-tellen, minkä takia tuo aseellinen joukko oli warustettu. Wihdoin saapui Lucius sotilaineen kirkolle, heitä seurasi miehiä warustettuina muurinmurossa tarpeellisilla työaseilla. Himmeinä kohoosi ilmaan tuon suuren rakennuksen piirteet — se oli suorakaiteen muotoon rakennettu ilman pylwäskäytäviä ja kupulakea, ulkoajultaan sangen yksinkertainen. Kaskaat owet sulkiwat sen tähän aikaan päivästä thjät huoneet.

Kun owet ensi yrittämällä eiwät auwenneet, murrettiin ne ja sotilaat sekä thömiehet tunkeusiwat sisälle alkaakseen häwitysthötään. Ensi aluksi heitä wapistutti siellä wallitsewa pyhä komeus; korkeat pilarit kannattiwat kattoa, kuolon hiljaisuus wallitsi tuossa suuressa huoneessa, ja ainoastaan itäisestä alkunasta tunkeutui wasta nousewan auringon himmeitä säteitä, jotka päilyheliwät erään wanhuksen pitkillä, walkeilla hiuksilla.

Rauhukseen tunsi Lucius hänessä kihlattunsa isän. Hän oli wiettänyt yönä kirkossa rukouillen.

Nyt hän nousi ylös ja, läpitunkewin filmähkjin tarkastellen sisäänmurtautuneita, huusi:

„Keitä olette te, jotka rohkenette häpäistä Herran huoneen?“

Yhä wieläkin hämmästyneinä sotilaat tuijottivat tuohon kookkaaseen olentoon. Mutta Marcus käjitti, mistä oli kysymys ja wapisewalla äänellä hän wirkko: „Oi, jospa minulla olisi kaksiteräinen miekka, millä woisin tuhota Jumalan kunnian häpäisijät!“ Ja korottaen ääntään hän huusi: „Ulos Herran temppelistä te pakanat!“

Sotilaat, jotka nyt oliwat tulleet entiselleen, alkoiwat pilkata häntä, hän kun yksinään aikoi ryhtyä wastarintaan.

„Korjaa luusi, ukko“, huusi muuan, „tahi kivistamme koko rakennuksen niskaasi!“

„Saadaan nähdä, tokko Jumalasi rakentaa sen jälleen“, wirkko toinen. Ja muutamat ra'at sotilaat työnsiwät häntä edellään.

„Jättäkää hänet rauhaan“, huusi Lucius, joka tähän asti oli seisonut filmät alasluotuina, ja kuuliaisuuteen tottuneet sotilaat totteliwat heti etsiäkseen muita esineitä, joita vastaan woivat ehkäisemättä raakuuttaan tyhjentää. He kumosiwat rukouspenkit ja pöydän, wetiwät riemuiten esille pyhät kirjat ja ottiwat pyhät astiat saaliikseen.

„Tuleen kirjat“, huudahti muuan ja pian hulmuilivat tulikieffeet pergamenttikääröjen ympärillä.

Tällä välin oli Markus lähestynyt Luciota. „Ja sinä, jota olen pojakseni kutsunut, etkö häpeä olla awullisena Jumalan huoneen häwittämisesjäsä?“

„Jäni!“ sopersi Lucius.

„Olet luopio“, wastasi Markus, „en ole enään sinun isäsi. Olet wiholliseni, jota minä syystä wihaan. Minä kiroon sinut!“ Ja astuen häntä lähemmäksi, hän lisäsi: „Marcellan nimitit eilen wiimeisen kerran morsiameksjesi.“ Olpein askelin Markus poistui kirkosta.

Lucius seisoi kauan äänetönnä, synkkiin ajatuksiin waipuneena; wihdoin hän mumisi: „Ja rakkauden käsky?“ Jättäen päällikkyyden toiselle riensi hänkin pois.

Mutta kirkon häwitystä jatkettiin, ja kun aurinko oli kohonnut tähteen loistoonsa, oli kristittyjen kirkko tuhkana ja murana.

Melutawa ihmisjoukko tunkeili tänä aamuna Mikomedian kaduilla, osa juhلاميelin, osa surun wallassa. Salaman nopeudella oli tieto kirkon häwityksestä lewinnyt kansan keskuuteen ja nyt oli luettawana kaikissa kadunkulmissa ja seinissä keisarin käsky, joka kuului: Kaikki wapaat, jotka eiwät uhraa jumalille, menettäwät kansalaisyhteisyytensä; orjat, jotka kieltäytywät uhraamasta, eiwät

milloinkaan pääse vapaisi; sitä paitfi häwitetään kirstittyjen kirkot, ja heidän pyhät kirjansa poltetaan. Julistus loppui sanoilla: Keisari, jonka lempeys kaikkia alamaisiaan kohtaan on yhtä suuri, toivoo, että he alttiisti noudattawat hänen käskyjään, niin että ankarampia toimenpiteitä voitaisiin välttää.

Sanomaton hämmästyks waltasi kirstityt, sillä suurimmalle osalle heistä tämä isku oli odottamaton, ainoastaan harvoilla oli aawistusta kohtaawasta rajuilmasta. Hämmästyks muuttui närkästykseksi, kun he saivat nähdä häwityksen työn. Kaduilla esiintyi mitä jyrkimpää wastakohtaisuuksia. Juhlapukuun puettu kaupunki oli tulwillaan ihmijistä, mutta osa heistä walitti, napisi, jopa uhkailikin, osa taas riensi temppelieihin kantaen tulta kotiliesistään omalla tulella sytyttääkseen uhrin, joka wartawasten rakennetulle turwealttarille walmistettiin Terminus-jumalalle.

Useat pakanat katseliwat kirstittyjä wahingonilolla, toiset todellisella säällillä ja iwaa sekä pilkka-sanoja alkoi kuulua, johon osa kirstityistä wastasi. Rauhatonna aaltoili ihmisjoukko suuren Jupiter-temppelin läheisyydessä. Sen edustalla suurella turwealttarilla paloi tuli, jota walettiin hunajalla ja wiinillä, siihen myöskin wiskattiin kaakkuja ja sawutusjywiä. Tännekin oli yksi julistuksesta nauhattu.

Tänne ohjasi kulkunsa seurue, jossa keisari kulki; hän kantoi kultaisessa maljassa hehkuvia hiiliä keisarillisesta liedestä ja näytti, ollen kokonaan uhrautseen kiintyneenä, olewan huomaamatta ympärillään vallitsevaa rauhattomuutta.

Vastahakoisesti väisthiwät kristityt hänen edellään kulkewan kaartin tieltä.

Kun keisari oli jo lähellä temppeliä, kohousti väkijoukosta käsi temmaten julistuksen alas ja erään äänen kuultiin huutawan: „Tässä ehtä on julistus keisarin voitosta sarmatien yli. Tarkastelkaamme sitä lähemmin!“

Tämä iwa keisarin onnistumattomasta yrityksestä laskea waltansa alle gootit ja sarmatit loukasi syvästi keisarin turhamielisyyttä, ja hän ryypisti suuttuneena otsaansa. „Ken se oli?“ kysyi hän, mutta Markus, sillä hän sen teki, oli jo kadonnut väkijoukkoon; ainoastaan Gorgus oli hänet nähnyt.

Keisari kysyi kiukustuneena vielä kerran: „Ken se oli?“ Hän ei saanut vastausta; keisarin seuraalaiset eivät sitä tienneet, ja ne kristityt, jotka tiesiwät, eivät sanoneet.

Silloin Gorgus tunkeutui keisarin luo ja sanoi:

„Anna käsky wangita koko joukkio!“

„Sitä en tee“, sanoi keisari malttaen mielestään.

„Minä tunnen ilkityhön tekijän. Se on Markus!“ huudahti Gorgus.

„Hänkö! Kahleisiin se lurjus!“ sanoi keisari ja jatkoi matkaansa alttaria kohti.

V.

Markus oli mennyt kotiinsa. Siellä hän tapasi Marcellan, joka, välittämättä siitä mitä ulkona tapahtui, istui pergamentti kääre edessään lukemiseen syventyneenä.

„Tiedätkö, tyttäreni, mitä on tapahtunut?“ wikkoi hän synkästi. „Enään et saa iloita pyhien kirjojesi ääressä. Kammottawia onnettomuuksia on tulossa. Jo on kirkkomme tuhkana ja tomuna, ja pian weremmekin alkaa wirrata, ellemme fiellä Kristusta. Kätke kirjat warmaan paikkaan, etteiwät ne joudu uskontomme wihollisten käsiin!“

„Minne ne weisin?“ kysyi Marcella hätäisesti käärien kotoon pergamentin, jota oli lufenut. „Tiedän warman paikan? Lucion luona, häntä wähimmin epäillään.“

„Tuota nimeä älä enään milloinkaan mainitse, lapseni! Häpeällisesti hän on luopunut uskostamme; hän johdatti sotilaita, jotka tänään hävitivät kirkkomme. Olen langettanut hänen ylitsensä kiroukseni sen siunauksen sijasta, jota minulta yhdistymiseenne odotitte.“

„Di, isäni!“ huudahti Marcella. „Lucius on wain heikko, ja hänen on tähtynyt totella kätshä. Mutta jos tosi tulee, hän on yhtä wapaasti kuin muutkin tunnustawa Kristuksen.“

„Sitä hän tuskin rohkenee tehdä“, wastasi Markus. „Mutta älkäämme enään puhuko hänestä, waan kätkekäämme kiireesti pyhät kirjat.“

Hätäisesti he keräsivät pergamenttikääröt ja lantoiwat ne ulos etsiäkseen niille warmaa piilopaikkaa. Kun he hetken kuluttua palasivat, sanoi Marcella:

„Mitä sanomme, isä, jos he kysyvät pyhiä kirjojamme?“

„Emme mitään“, wastasi Markus synkästi. „Keisari, joka uskollisimpia alamaisiaan kohtelee kuin wihollisiaan, ansaitsee ainoastaan hlönkätsetta, samoin kuin hänen maleksivät kätyrinsäkin. Miten minun sanani häntä pistiwätkään, kun tänään riistin hänen julistuksensa muka katsoakseni, oliko tuo röyhkeä keisari saanut uusia voittoja.“

„Teitkö niin! Salliiko kristinuskottomme mitään sellaista?“

„Suuttumus minut yllytti siihen“, sanoi Markus. „Olisi liikaa waadittu, jos pyyhisi maltillisena nähdesjään sellaisen ilkityön.“

Tempeästi wäitti Marcella:

„Kun hän, jonka tähden me kärsimme, meni teurastuspenkkiin, ei hän awannut suutaansa, kuten lammaskin, joka keritsijänsä käjissä waikenee.“

„Kyllä minä osaan waietafin“, sanoi Markus melkein uhkamielisesti.

„Asuuko Markus täällä“, kajahti ääni ulkoa, ja samassa syöksyi sisälle palvelija huutaen:

„Pelastakaa itsenne! Ulkona on keisarin sotilaita Gorgus mukanaan. Se ei merkitse mitään hyvää.“

„Pian ulos, Marcella! Minä jään tänne“, huudahti Markus; „tuon omen kautta pääset vielä ulos.“

„En tiedä itseäni syhlisefki minkäänlaiseen riskokseen“, wastasi Marcella, „minä en pakene kuin pahantekijä.“

Ennenkuin Markus kerkiji uudelleen kehoittaa, oliwat sotilaat astuneet sisään ja heidän johtajansa kysyi:

„Oletko sinä se, joka röyhkeästi rewit keisarin julistuksen ja iwailit häntä?“

„Minä se olen“, sanoi Markus ylpeästi.

„Rahlehtikaa hänet!“ sanoi päällikkö, ja pian oli Markus wangittu. Nyt sopotti Gorgus muu-

tamia sanoja päällikön korvaan, ja tämä kysyi Marcelalta:

„Missä ovat pyhät kirjanne?“

„Sydämessäni“, vastasi Marcella tyyneesti.

„Onko tuo vastaus, sinä kaksikielinen. Hylly on aiwan tyhjä. Minne olette ne kätkenneet?“

„Paikkaan, josta niitä ette löydä“, sanoi Marcella.

„Estikää niitä!“ käski päällikkö, ja sotilaat haajaantuivat käskyä täyttämään.

Nyt lähestyi Gorgus Marcellaa ja kuisasi hänelle:

„Minusta riippuu, vangitaanko sinut, tai saatko jäädä vapaaksi. Sano yksikin sana, Marcella, sananen vain, että osoitat minulle kiitollisuutta, ja minä pelastan sinut ja isäsi.“

Säihkywin silmin katsoi Marcella häntä ja sanoi:

„En pyydä sinulta mitään palvelusta. Tee mitä ilkeä sydämesi käskää.“

Näin sanoen kääntyi hän pois. Mutta Gorgus iski häneen raiwoisan filmähksen ja sanoi:

„Kun sinä kerran kärsit kidutuksen tuskia, olet sinä fatuwa, että hylkäsit awun, jota Gorgus sinulle tarjosi. Mitähän tuumaillet, jos Galeriolta pyydän siiveän henkilösi, ennenkuin sinut wiedään fuolemaan!“

Tämän kuullessaan peitti syvä punastus Marcellan posket. Hän masentui hetkeksi, mutta sitten hän ojensi itsensä ja sanoi:

„Pahempaa minulle ei tapahdu, kuin mitä Jumala sallii. Hän voi minut pelastaa petojen kidasta ja samaten teidänkin wallastanne, teidän, jotka olette jalopeuraa ja tiikeriäkin julmemmat. Tapahdukoon Hänen tahtonsa!”

Nyt sotilaat palasivat löytämättä kirjoja ja weivät Markusen ja Marcellan mukanaan. Wangittuja ei kuitenkaan uskallettu kuljettaa pitkin pääkatuja, sillä peljättiin kapinaa! Kiertoteitä heidät kuljetettiin keisarilliseen palatssiin, jossa Galerius heitä tuomarina odotti.

„Sinäkö julkenit pilkata keisaria?” huusi Galerius sisäänastuwalle, „sinä, joka itsekin kuulut keisarilliseen howiin. Kristinuskonne saattaa teidät wihaamaan keisaria; kaikki te olette kapinoitsijoita ylhäijimmästä alhäijimpaan.”

Markus waikeni. Galerius jatkoi:

„Etkö vastaa syhtökseen? Uhitteletko, wanhus! Waro, eiköhän tulikuuma rautatuoli aukase suutasi. Tunnusta heti ne konnantyöt, joita olette tehneet, tahi joita Jumalanne johdannosta aiotte tehdä. Kuka sitten on teidän Jumalanne?”

„Hän on oikeuden ja tuomion Jumala”, warkoi Markus. „Sinä olet tuntewa hänet silloin, kuin teidän murhamiekkanne, joiden ensimmäinen

uhri olen minä, ovat tyhjiä, ja teidän pyhämelinne ovat veritöistä uupunut. Minä en tiedä itseäni syhylliseksi mihinkään rikokseen, jonka olisin welwoitettu sinulle tunnustamaan."

"Wiekää hänet kuolemaan!" karjasi Galerius; "ja hän tuossa — Galerius osoitti Marcellaa — katselkoon tuskia, joissa hän kuolee. Heittäkää tyttö sitten wanfilaan, hänen ei tarwitse olla siellä pitkäkään aikaa yhjäänä."

Käskyä noudatettiin heti ja isä ja tytär wiettiin kidutushuoneeseen. Kun Markus oli wapautekku kahleistaan, sulki hän tyttärensä kiihkeästi syliinsä ja sanoi:

Wäärin tein kirotessani aamulla Lucion, ehkä myöskin sinä kun rewini keisarin julistuksen ja pilkkasin häntä. Mutta mikä on olewa sinun kohtalosi, tyttöseni! Jos mahdollista on, niin etsi Juliolta, yllirahastonhoitajalta, suojelusta, hänellä on vaikutuswaltaa keisariin, ja ehkä hän woi toimittaa sinulle, jos ei muuta, niin ainakin pikaisen ja helpon kuoleman. Mutta jos hengissä pääset wankeudesta, niin terwehdi! Luciota minun puolestani ja sano hänelle —"

"Pois, wanhus, jo on aika eritä tyttärestäsi", kuului teloittajan raaka ääni. "Tarpeeksi olette jo sopotelleet toisillenne. Ryhdykää toimeenne, orjat!"

„Isä, isä!“ huudahti Marcella ojentuen käsittäänsä kohti isäänsä, mutta tämä raastettiin pois ja kidutus alkoi. Marcella waipui tunnotoinna maahan.

VI.

Ensimmäinen uhri oli kaatunut, werta wuotanut, ja kun tiikeri kerran on päässyt ihmisweren makuun, janoo hän sitä enemmän.

Kuitenkaan ei waino vielä ollut hleininen. Diokletianus toivoi yhä, että kristityt alistuisivat hywällä. Silloin sattui keisarin palatsissa tulipalo; se sammutettiin kuitenkin pian, eikä antanut keisarille aihetta epäluuloon. Mutta toiset käyttiwät tätä hywäksensä.

„Onko wahinko suurikin?“ kysyi Diokletianus saman päivän illalla Galerion äidiltä, joka oli hänen luonansa.

„Se on hywin vähäpätöinen“, wastasi Romula.

„Miten tulipalo alkoi?“ kysyi keisari, aikoimatta sen enempää jatkaa keskustelua tulipaloasiasta.

„Sanotaan, oi herra, että wihollisefi —“

„Ovat sytyttäneet palatsin!“ keskeytti Diofletianus. „Mene tiehesi, Romula, ellei sinulla ole parempia juttuja kerrottavana. Kutka nuo minun viholliseni sitten olisivat?“

Romula oli nousnut ylös ja näennäisesti välinpitämättömänä hän sanoi poistuessaan:

„Ne, joiden uskontoa sinä olet wainonnut.“

„Kristityt“, wirkkoi keisari itseksään ja epäluulon siemen alkoi itää hänen sydämessään.

Romula meni nyt poikansa luokse.

„Oliko ilmiantosi otollinen?“ kysyi tämä.

„Olen kylwännyt siemenen; pida huolta, että se alkaa kasvaa.“

„Tosiaanfin“, sanoi Galerius nauraen, „tämä tulipalo sattui sopivaan aikaan; ferran ennenfin, Neron aikana, teki se kristittyjen olon kuumaksi.“

„Ja vielä yksi tulipalo palatsissa sytyttäisi keisarin tuleen ja liekkiin“, sanoi Romula painavasti.

„Käsitän tarkoituksesi, äiti. Sinä olet neuwoffain meistä kaikista.“

„Tahi pirullisin“, tähdensi itseksään Gorgus, joka astui sisälle.

„Tulitpa parahiksi“, huudahti Galerius hänelle; „minulla on jotakin sanottavaa sinulle, kuuntele tarkasti! Tiedäthän, että kristityt woivat mennä kataluudessaan niin pitkälle, että sytyttävät toistamiseen keisarillisen palatsin.“

„He kyllä voivat tehdä minä kunnantyyön tahnansa!”

„Ja voisiko, olisiko mahdollista todistaa heidät syyllisiksi!”

„Mivan helposti, herra!”

„Saat mennä.”

Gorgus meni. Hän oli pohjaltaan hyvänluontoinen, mutta selitettävistä syistä hän vihafi kristittyjä ja ollen päälliseksi kemytmielinen, oli hän howin paheiden ja juonien pyörteessä menettänyt kaiken siweellisen ryhtinsä. Hän sentähden hieroi tyytyväisenä käsiään. „Kenen vihollisistani ensiksi toimitan mestauslawalle?” sanoi hän luettellen heitä. „Markus on jo saanut ansaitun palkkansa, hänen kaunis tyttärensä, jonka hän antoi tuolle Lucius-heittiölle minun sijastani, voi wankilassa tehdä päätelmiä kummastakin meistä. Lucius on tytön wangitsemisen kautta tarpeeksi rangaistu ainakin toistaiseksi, mutta Julius, yllirahastonhoitaja, toimitti minulle 50 kopynhyöntiä 1,000 sestertion takia, waikka toiset puijaawat miljoonia rangaistusta saamatta — hänelle minä koston.”

Toisena yönä alkoi tulipalo toistamiseen, mutta sekin pian sammutettiin.

Galerius riensi keisarin luo. „Miltä nyt sinun uskolliset alammaiseksi näyttävät?” Näin sanoen hän antoi keisarille luettelon kristityistä, jotka muka oliwat liittoutuneet sytyttääkseen Mikomedian

ja syntyneen häirion aikana päättäneet murhata keisarin ja anastaa ylivallan. Luetteloon oli merkitty valtion parhaimmat wirtkamiehet, Julius etupäässä.

Diokletianon waltasi aluksi hämmästyks.

„Tuleeko minun teloituttaa valtion etewimmät miehet?“ huudahti hän. Mutta pian hänen sydämessään kuohahti raiwotas kiukku ja hän kysyi:

„Ovatko nämät kaikki kristittyjä?“

Galerius wastasi myöntäen.

Nyt oli tuhansien ihmisten kohtalo ratkaistu; olla kristitty merkitsi samaa kuin olla pahantekijä.

„Pidä huolta, että uhrauskäsity kaikessa ankuruudessaan saatetaan woimaan“, jatkoi keisari, „wangitse kaikki, joiden nimi on luettelossa ja anna tuoda Julius luokseni.“

Julius tuotiin. Keisari wirtkoi hänelle kiukuisesti:

„Sinä, jonka minä olen koroittanut ylhäisimpiin wirtkoihin, jolle minä olen uskonut ystävän rajattoman luottamuksen, kuin myöskin omaisuuteni hoidon, sinä olet yhtynyt salaliittoon henkeäni vastaan.“

„Ken rohkenee sellaista sanoa?“ kysyi Julius kiivaasti.

„Kuulut salaliittoon, joka aikoo polttaa Nikomedian, ja alun siihen te jo teitte“, — keisari

nauroi iwallisesti — „kaupungin parhaimmasa talossa, minun palatsissani.“

„Se on häwyhön, fatala walhe; voitko sen todistaa!“

Keisari hämmästy. Julius ei ollut ensinkään rikossellisen näköinen, seisoessaan tuossa hänen edessään.

„Tässä on luettelo“, sanoi hän vähemmän warmasti. Julius luki sen.

„Ah, pelkkiä kristityitä“, mutisi hän, „tunnen kyllä alkuunpanijan.“ Sitten hän sanoi ääneen: „Tämän on Galerius laatinut sinulle, keisari; ole warowainen hänen suhteensa! Mutta mitä minuun tulee, niin anna tutkia, anna kiduttaa minua, mitään syhlisyyden tunnustusta et voi minusta pusertaa.“

„Paitsi että olet kristitty.“

„Di, herra“, huudahti Julius liikutettuna, „onko tultu niin pitkälle, että kristitty merkitsee samaa kuin pahantekijä? Jospa wain tietäisit, mitä sinä omaat kristityisissä alammaisissasi, niin toisiin menettelisit.“

„Tahdotko uhrata jumalille?“ kysyi keisari.

Syrkkä kielto oli wastauksena.

Diokletianus oli wakuutettu hänen syhyttömyhdestään, mutta hän tiesi, että Julius kristittyinä ei woisi wälttää wainoa, niin forkea arwoinen kuin hän olikin. Jo keisari alkoi huomata, että

hänen tekonsa kasvoi häntä ylemmäksi; ja jos hän sittemmin ei ehkäisnyt werenwuodatusta, tapahtui se sentakia, että hän antoi asiain mennä menojaan ja usein vastahakoisesti mukautui siihen, tahi suwaitsi asemaa, joka kerran oli siki muodostunut.

„Julius“, sanoi keisari rukoilevasti, „mistä pienikin ihvänen uhrituleen ja sinä jät siki, mitä nyt olet, ystäväkseni ja rahastoni hoitajaksi.“

Keisarin sanoista liikutettuna vastasi Julius:

„Pieni ihvänen, tahi kokonainen uhri — kumpikin on samaa kuin uskosta luopuminen. Wirastani, jota uskollisesti olen hoitanut, minä luowun; anna se sen paremmin ansaitsewalle. Sallitko että poistun?“

Diokletianus mielti hetkisen. „Minä olen keisari ja sittenkin minun täytyy tällä tavoin pelastaa ystäväni.“

Hän kirjoitti muutamia riwejä pergamentille ja antoi sen Juliolle sanoen: „Palweluksekseni et enää voi olla, ole toki ystäväni.“

Julius otti paperin. Se oli todistus, jossa mainittiin hänen uhranneen; se oli keisarillisen julistuksen kiertämisestä, joka piankin tuli yleiseksi niiden kristittyjen keskuudessa, joilla oli pelko sydämessä ja kulta kuffarossa.

Julius hymyili. „Kiitän sinua, oi herra, mutta en ole käyttävä tätä hyväkseni.“

VII.

Muut wirkamiehet eivät päässeet niin vähällä kuin Julius; korkeimmatkaan arvonimet ja kunniapaikat eivät suojanneet. Juuri siten, että lähäimpiä ankarimmin ahdistettiin, näytti Diokletianus tahtovan antaa varoittavan esimerkin ja sillä tavoin saattaa loppuun kerran aloitetun wainon. Mutta sen vaikutus olikin päinvastainen.

Sitä paitsi ei keisari ollut wainon sielunaan waan Galerius; kirstityt wäittivät että hän oli tulipalon wirittänyt, he kutsuivat häntä toiseksi Neroksi ja se saattoi hänet yhä raiwoikkaammaksi. Ennen kuulumattomia kidutuskeinoja keksittiin, mutta kirstityt eivät kammofsuneet kidutusta enempää kuin kuolemaakaan, wieläpä he näitä etsiwätkin, ja pakanalliset tuomarit piankin juuttuivat tunnustajain paljouteen. He tarjoilivat usein itse kirstityille todistuksia, jamanlaatuisia kuin Diokletianuskin antoi Juliolle, mutta wain harwat ottivat niitä vastaan. Kuolon etsiminen muuttui jonkunlaiseksi kiihkoksi; se, joka kerran oli wälittänyt kuoleman, etsi ensi tilassa sitä uudelleen, eikä julmimmatkaan kidutukset häntä peloittaneet. Wälinpitämättömänä katseli isä poikansa ja poika isänsä kuoloa toivoen hänkin pian wuoronsa tulewan. Kylmäwerisesti näkiwät äidit tyttäriensä ja

miehet waimojensa färšiwän wieläfin kauheampaa ja häpeällisempää, kuin fuolema. Yhtä luonnotonta kuin waino oli, yhtä luonnotonta oli halu tulla wainotuffi. Monen waltasi sairaalioinen halu tulla martthyriksi, etenkin kun křiſtittyjä, jotka oliwat keſtäneet ſanomattomia kidutuksia ja niistä pääſſeet hengiſä, jo eläiſſään kunnioitettiin pyhimykſinä.

Kaikki eiwät kuitenkään oſoittaneet ſamaa rohkeutta ja näiden joukkoon kuuluuivat Lucius ja ja Viktoria. Uhrauskäsky annettiin enſin jowianeille, joiden keiſarin hentiwartioina tuli olla kaiſen epäluulon ulkopuolella. Kaikki ſotilaat komenettiin uhraamaan, ja perättäin he kulkuiwat alttarin ohitſe wiſtaten muutamia ſawutusjhywiä tuleen. Jo oliwat melkein kaikki Lucion ſotilaat uhranneet, ainoaſtaan muutamia ſeiſoi toifiſta eroitettuuina, walmiina poikwietäwiſi; Lucius horjui epäroiwänä — rohkeniſiko hän kieltänyhä uhraamasta. Jos hän wälttäiſikin fuoleman, menettäiſi hän kaiſiſſa tapaukſiſſa paikkansa, jos hän taajen uhraiſi, niin hän ſilloin luopuiſi uſkoſtaan; kohtaus kirkkoſſa kuuwastui hänen ſieluunſa, hän ajatteli Marukufjen waltääwaa, joiſkin ei tänyſin puhdasta kiihkoa, hän ajatteli Marcellaa, joka uſkonſa tähden fitui wanſiläſſä ja hän päätti olla uhraamatta. Silloin hänen katſeenſa ſattui Gorgukſeen; hän huomaiſi wahingonilon, joka kuuwastui tämän kaſ-

wojen ilmeessä, ja ajatellen: tuo ainakaan ei tule riemuitsemaan, eikä näkemään minua piinapentkissä, hän otti muutamia jywäsiä ja wapisewin käsin wiskasi ne tuleen —; hän oli pelastettu.

Mutta hänen sijarensakin joutui koettelemuksen alaiseksi. Samana iltana tunkeutuivat sotilaat heidän kotiinsa; turhaan koetti Lucius puolustaa häntä, huomauttaen, että hän oli uhrannut.

„Oletko kristitty?“ kysyi joukon päällikkö.

„Olen“, änkytti Viktoria.

„Tahdotko antaa minulle pyhät kirjanne?“

Viktoria epäröi. Jos hän vastaisi kieltäen, raastettaisiin hänet pois, jos hän sitä vastoin antaisi pyhät kirjat, pelastaisi hän itsensä, sillä niistä luopuminen oli samaa, kuin luopua uskostaan. Hänellä ei ollut rohkeutta edelliseen, ja kuwitellen itselleen, ettei viimeksi mainittu toki ollut uskon hylkäämistä, hän antoi pyhät kirjat.

Tästä alkaen he saivat olla rauhassa, mutta kaikki totiset kristityt karttoivat heitä. Sitä lähemmin he sulkeutuivat toisiinsa, etenkin kun Lucius ei saanut mitään tietoja Marcellasta; mutta raskaasti painoi heitä luopumisensa, ja kun he kuuliwat puhuttawan rohkeiden tunnustajan uhrautuwaijuudesta, loiwat he häweten katseensa alas.

„Minne sellainen kiire?“ kysyi eräänä warhaisena aamuhetkenä muuan sulki ja toiselta, jonka hän kohtasi kaupungin läheisyydessä.

„Sirkukseen“, kuului vastaus.

„Mitä hywää siellä tänään tarjotaan?“

„Sitä samaa kuin muulloinkin, kristittyä werta.“

„Siihen olen jo kyllästynyt“, wirkkoi toinen.

„Mutta woin wakuuttaa sinulle, että siellä tänään on jotakin aiwan erikoista tekeillä, sen kuulin sirkuksen johtajalta itseltään. Muksi, jotta yleisö kiihoittuisi, kolmekymmentä warta wasten fäästettyä neitosta annetaan petojen raadeltawiksi.“

„Ah, sitä ei saa nähdä joka päivä; kuitenkin on jo sellaiستakin ollut.“

„Toiseksi erittäin kaunis kristitty nainen esittää Diokea, kun hänen welijensä, Amfion ja Zeutus, sitowat hänet willihärän sarwiin. Kolmanneksi erään uskossaan sangen lujan kristityn esiintyminen — Mucius Scewolana, pitäen kättänsä tulesssa ja antaen sen hiljalleen palaa. Sitten Odysseus jurmaa Penelopen kosijat, sitten —“

„Kylliksi, minä tulen mukanaši.“

„Mutta kiirehdi toki, nähtäntö alkaa aikaisin, ja meidän tulee etsiä hywät paikat.“

Kiihkeä uteliaisuus wallitji sirkuksessa, etenkin sen takasijoilla, missä alhaisolla oli paikkansa; oli lewinnyt tieto, että tänään esitetäisiin jotakin erinomaista ja odotettiin tawallista uteliaammin. Etualoilla istui ylhäisö iloisesti haastellen ruusuköynnökillä koristettujen patsaiden alla, joihin oli ripustettu hopealle fimestelewiä ja hywää hajua tuok-

suwia epäjumalan kuwia. Myöskin Diokletianus ja Galerius olivat siellä ja henkiwartijoita edusti Lucius.

Ja tosiaankin, olipa se harvinainen nähtelmä — kolmekymmentä neitoa päät alas painettuina astuivat sirkusnäyttämölle — karitsoita, jotka wiettiin teurastettawiksi. Ne olivat puetut loistawiin pukuihin kantaen itsekin päässään kuffasep=peleen, niin että heidän esiintymisensä kokonaisuudessaan waikutti erittäin miellyttävästi — sehän olikin tärkeintä — ja katsojat puhkesiivat rauk=wiin mieltymyshuutoihin.

Mutta yleisö haluaa vaihtelua; pedot karjuu=wat häfeisjään odottaen ahneina, että rautaristikot wedetäisiin pois.

Lucius kääntyi pois — hän oli näiden tu=hanisien tunnottomien joukossa ehkä ainoa, joka sen teki.

Neitojen saawuttua keskelle näyttämöä awattiin häkit ja joka suunnalta hhökkäsi jalopeuroja, kar=huja, leopardeja, tiikerejä heidän turwattomaan joukkoonsa. Seuraawassa tuokiossa oli nähtäwissä pedoista ja ihmisistä muodostunut kasa; ainoas=taan yksi neitojista kulki wahingoittumattomana, ilmät alas luotuina, edelleen kohti keisarillisia sijoja, suoraan erään häkin luo, jossa muuan naarastiiferi haukotteli; hänen takanaan tappeli kaffi petoa erään neidon ruumiista, edessään oli

werenhimoinen tiikeri, ja näiden välillä seisoi tuo hento olento, tuuheat hiukset valloillaan ja kädet ristissä rinnalla katsellen tyhneesti tiikeriä — se oli jännittävä hetki ja yleisö riemuitti. Tämän johdosta katsoi Luciuskin alas; kummallisesti liikututti häntä tuon wiattoman martthyriin näkeminen, hän taittoi ruusunoksan eräästä köynnöksestä ja pudotti sen kenenkään huomaamatta alas. Se putoi tiikerin ja neidon väliin — ruusuja surmapolulla. Liikutettuna tällaisesta ystäväyhyden ja jäälän osoituksesta silmäsi tyttö ylös kohti tuntematonta ystäväää, ja Luciuskin katsoi alas — silloin — mitä hän näki? Nuo kasvot hän tunsi, nuo silmät, juun, hänen silmänsä kohtasi Marcellan kasvot.

Hetkeksi lamautti hänet kuolontapainen kauhu, mutta sitten hän koki voimansa, tunkeutui eteenpäin ja oli pian keisarin läheisyydessä.

„Minne sellainen kiire?“ kysyi Gorgus koettaen pidättää häntä. „Etkö kunnioita näyttämöä silmänsä kukaan?“

Lucius thönsi hänet pois; pelastus oli hiusfarman warassa.

Saavuttuaan keisarin luo heittäytyi hän maahan hänen eteensä ja huudahti: „Yksi armonosoite, korkeä keisari!“

„Ei tällä hetkellä, katso alas, äläkä minua häiritse!“

„Salli hänen elää!”

„Kenen?”

„Tytön tuolla alhaalla.”

„Miksi Lucioni huolehtii uppiniskaisen kristityn kotalosta?”

„Armoa vain tämän kerran!”

„Minä en voi”, sanoi Diokletianus liikutettuna siitä lämmöstä, jolla hänen aina suosimansa Lucius pyhntönsä esitti, „minä en voi, kansa waatii oikeutensa. Ja miksi juuri tämä?”

„Koska”, wirkkoi Lucius työläästi, „koska hän on morsiameni!”

„Hän jääköön eloon!” sanoi keisari liikutettuna.

Keskustelu oli käynyt hyvin pikaisesti. Sitten rienji Lucius kiireesti alas wartijoitten luo.

Marcellafin oli tuntenut Lucion, ilonvälähdys säwähti hänen kalpeille kaswoilleen; nojaten kädellään muuriin katsoi hän yhä ylöspäin — katsoiko hän sitten Lucion perään, waiko kangaskatoksen aukosta sinitaiwasta. Silloin tuuli kohotti katoista, aamu-auringon säteet pääsivät sisälle ja ympäröiwät marthyrin pään ikäänkuin taiwaallijella sädekehällä.

Hengästyneenä oli Lucius saapunut ja antanut käskyn, että tiikerin häkki heti suljettaiisiin ja neito sitten päästettäisiin siwuowesta ulos. Jo jälisiwät rautaristikot, jotka piti asetettaman Mar-

cellan ja kuolon väliin; silloin tiikeri wilpastui, hän näkyi aawistawan, että saalis oli luifahtamaisillaan hänen käjistään; vihainen karjaus, loikkaus ja — riemuisa mieltymyshuuto kajahti ilmoille tunnottomilta katselijoilta — ja kumoon lyödyn Marcellan raadellulla rinnalla piti peto suunnatonta käpäläänsä ja katseli ylpeänä ympärilleen.

VIII.

Kuwaamattomia fidutuksia oli kristityillä kes-
tettävänä sekä itä- että länsimaisissa, mutta sitä
lujemmaksi kävi heidän uskollisuutensa uskontoansa
kohtaan, kristillisyys yhä wain warttui näinä kär-
simysten aikoina. Wainoojain aseet tyhjiestyivät
aikaa myöten ja jo alkoi Konstantius Klorus Gal-
liassa, Spaniassa ja Britanniassa, samoin Maxen-
tius Italiassa suosia kristittyjä. Diokletianus oli
luopunut kruunusta ja poistunut Nikomediasta
wiettääkseen, murtuneena sielun ja ruumiin wo-
miltaan, elonja illan rauhallisesti maafartanossaan
Salonassa.

Kahdeksan vuotta oli kulunut siitä, kuin waino
alkoi. Galerion luonto ei ollut muuttunut suo-
peammaksi. Nyt hän makasi wuoteellaan kauhean

taudin waiwaamana. Kolkko hiljaisuus wallitsi Nikomedian palatsissa. Palwelijat hiipiwät kuis-
kailten edestakaisin. Pian tyllä oli hänen loppunsa
tulewa. Hywät hajut tuoksuiwat huoneessa, pois-
taakseen taudin ruttolemun. Ei kukaan, paitsi
Gorgus, wiihtynyt hänen luonansa — sillä lää-
käritkin, jotka eiwät woineet kestää hänen oikku-
jansa, kuin myös nekin, jotka suoraan hänelle il-
maiwiwat hänen tilansa toiwottomuuden, oliwat
teloitettut.

Rauheissa tuskissa ähtyi Galerius:

„Kaikki owat hyljänneet minut. Jumalat,
missä wiivytte? Turhia oliwat kaikki puuhani
teidän hywäkseenne, aseet owat tyhjistyneet!“

„Sinä puhut kuumeen houreissa, tahtoisitko
wirwoitusmaljaa?“

„Se ei waituta rahtuakaan. Sisukksijani pa-
laa tuli, jota ei mikään woi sammuttaa. —
Tuossa he kaikki tulewat — uhrini — etupäässä
Markus — ja etkö näe Marcellaa tuolla?“

„Rauhoitu, forkea hallitsija; mitä ikään olet-
kin tehnyt, tapahtui se jumalien kunniaksi.“

„Jotka jumalat antawat minun eläwältä mä-
däntyä“, janoi Galerius katkerasti nauraen. „An-
na tänne pergamentti tuolta pöydältä!“

„Käskenkö Taigis'in valmistamaan uhrin?“

„Manalaan se konna! Tee kuten janoin!
Kutsu howin wirkamiehet sekä Julius tänne.“

Bian saapuivatkin howimiehet. Kiihkeässä odotuksessa seisoivat he siinä, kaikki pakanoita paitsi Julius.

„Missä on Julius?“ kysyi Galerius. „Tahdon nähdä yhden rehellisenkin miehen konnien joukossa.“

„Tästä päivästä alkaen sinä olet taas en hii-
rahastonhoitaja.“ Howimiehet hämmästyivät. — Julius, kristitty, sai tällaisen wiran Galeriolta.

„Anna minulle kirjoituslupia, Gorgus“, käski Galerius. Suurella waiwalla nousi hän ylös ja janoi korkealla äänellä: „Tämä on Galerion wii-
meinen ja suurin teko.“ Wiimeiset woimansa pon-
nistaen piirsi hän nimensä kirjoituksen alle ja saat-
toi täten woimaan sen merkillisen julistuksen, joka,
samalla kuin se oli ensimmäinen myönnitys kristin-
uskon laillisuudesta, oli pakanuuden wararikon
julistus.

„Que, Julius!“ janoi hän ja waipei uupuneena
wuoteelleen. Julius luki; hämmäys, harmi, tyy-
tymättömyys kuwastui läsnäolijoiden kaswoilla.

„Minä olen hukassa“, änkytti Gorgus.

Mutta Julius janoi liikutettuna: „Kiitän
sinua, Galerius!“ Raukea hymy ilmeni hänen
huulilleen; wasta kuolinwuoteellaan hän sai ensi-
mäisen kiitoksen kristityltä. Silloin hänen silmänsä
tapasivat Gorgus'en.

„Pois nähtävistäni, konna; olisi ollut parempi, jos en milloinkaan olisi joutunut tekemisiin kanssasi!“ Näin sanoen nousi hän rajusti ylös ja wiskasi erään maljan kohti sitä, joka, waikka oli-kin hänen pahahenkensä, kuitenkin oli pyhynyt viimeiseen asti hänelle uskollisena. „Henkivartijat, vangitkaa hänet!“ Hän waipui takaisin, kauheat tuskat yllättiwät hänet, kuolonhiki helmeili hänen otsallaan; sitten hän huusi ponnahtaen korkealle ylös: „Rukoilkaa, rukoilkaa Jumalaanne minun edestäni!“ Sitten hän waipui ruumiina takaisin.

Pienesjä talossaan etukaupungissa istuivat Lucius ja Viktoria. He oliwat jo aikoja sitten jättäneet kotinsa kaupungissa. Lucius oli luopunut toimestaan ja he eleliwät hiljaisuudessa ollen amuksi ja lohdutukseksi köyhille ja hyljätuille kristityille. Sitten edellä kerrotun tapauksen sirkuksessa oliwat he kerrassaan muuttuneet, he olisimat nyt olleet yhtä alttiit kuolemaan uskonsa puolesta, kuin toisetkin kristityt, mutta kuolo oli heidät säästänyt; elämällään he koettiwat sowittaa hairahduksensa.

„Tänään on kahdeksan vuotta kulunut siitä“, wirrkoi Lucius.

Viktoria tiesi liiankin hyvin tämän vuosipäivän merkityksen.

„Hän on kuolemallaan pelastanut sielumme. Mutta mitä nyt? Muuan mies tulee juosten alas katuun.“

„Mitä on tekeillä?“ huusi Lucius.

„Ettekö vielä tiedä? Julistus —“ läähätti mies.

„Sihän toki uusi vaino!“

„Ei suinkaan; Galerius on kuollut ja lakkauttanut vainojulistuksen; eläkää terweinä, riennän muillekin julistamaan ilosanomaa!“

Weli ja sisar waipeuiwat liikutettuina polvilleen ja kiittiwät Jumalaa.

Ulkojo hämärtää. Silloin nähtiin erään henkilön juoksewan etukaupungin läpi; tuon tuostakin hän katsoi taaksensa ikäänkuin takaa-ajajat olisivat hänen kintereillään. „Rauhattomaksi julistettu ja maanpakolainen!“ jupisi hän itseksensä, „sen olen hywin ansainnut.“

Saavuttuaan Lucion talolle, näki hän wainojainsa kääntyvän kulmasta, etupäässä mies, jota hän, vielä ollessaan suojiassa, oli syvästi loukannut. Hän pakeni lähimpään taloon ja huusi raukealla äänellä: „Jumalien tähden, piiloittakaa minut!“

Sisarukset kuuliwat äänen ja luuliwat sen tuntewansa. Samassa olikin mies heidän edessään.

„Gorgus!“ — „Lucius!“ — Werimiholliset seisoiwat vastatusten.

„Minä olen hukassa!“ huudahti Gorgus, „läwistä minut, Lucius, sinulta ei minulla ole hirtustakaan sääliä odotettavana!“

Lucion käsi wawahti ikäänkuin tarttuakseen seinällä riippuwaan miekkaan, mutta sitten hän sanoi: „Kakastakaa wihollisianne!“ ja ojensi hänelle kätensä. Hammästyneenä seisoi Gorgus siinä, sitten hän kadotti tajunsa ja waipui maahan. Kipeästi kanto Lucius hänet jalasuojaan pelastaen hänet siten wainoojiensa käsistä. Kun Gorgus jälleen tointui, katseli hän hammästyneenä ympärilleen ja kysyi:

„Missä olen?“

„Hywässä turwassa!“ wastasi Lucius.

„Teidän luonanne!“ huudahti Gorgus, „teidän, joille minä olen saattanut niin raskaita kärsimykkiä!“ Ei, tänne minä en woi jäädä, häpeä painaa minut maahan. Anna minun mennä! Jos olen ansainnut kuoleman, niin en tahdo ottaa vastaan elämäni sinun kädestäsi, Lucius.“

Hän aikoi rientää ulos. Samassa astui Viktoria sijälle ja sanoi:

„Minne nyt, ystäwäni?“

Ikäänkuin lumottuna seisahtui Gorgus ja katseli Viktoriaa, jonka silmistä säälwäisyys loisti.

„Ystäwäni, sanoit“, huudahti hän, „enkö ole ollut teidän katkerin wihollisenne? Ken on opettanut sinua siten puhumaan?“

„Herramme ja mestarimme“, vastasi Viktoria, „hän, joka rukoili vihollistensa edestä ja kuolossaan antoi heille anteeksi. Jää tänne ja opi tuntemaan häntä!“

„Veri saastuttaa käsiäni“, sanoi Gorgus kolkosti, „sitä en milloinkaan voi anteeksi saada.“

„Myöskin Paawali“, sanoi Lucius, „oli wainooja ja hänestä tuli ewankeliumin innokein palwelija. Jumalalle ei ole mikään mahdotonta.“

Niin jäi Gorgus heidän luoksensa ja Julion avulla onnistui Lucion sittemmin hankkia hänelle wapautus rangauksesta.

Taasen on kaksi vuotta kulunut. Oli kesäkuu vuonna 313. Aikaisin aamulla, auringon noustessa kastettiin Gorgus; kasteen todistajina olivat Julius ja Lucius. Samana päivänä vietettiin hänen kihlajaisiaan Viktorian kanssa, jonka rakkauden hän oli saavuttanut. Uudelleen komeasti rakennetussa kirkossa saarnasi piispa seuraavien Kristuksen sanojen johdosta: „Rakastakaat vihollisianne, siunatkaa niitä, jotka teitä kiroilevat, tehkää hyvää niille, jotka teitä wihaavat ja rukoilkaat niiden edestä, jotka teitä wainoovat ja wahingoittawat, että te olisitte Isänne lapset, joka on taiwaisja.“

Mutta millainen ihmis-wilinä on kaduilla? Taasen, kuten terminalijuhlanakin, on julistuksia naulattu kadunkulmiin ja seiniin, mutta ne eivät

ole pelon ja kauhun enteitä, vaan onnen ja vapauden janansaattajia — ne julistavat uskonvapauden koko Rooman valtakunnassa. Ja tuhansien huulilta kuullaan siunausten ohella mainittavan nimeä Konstantinus.

